

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program

Bernadette Gebhardt

Cuius regio, eius nomen?

**Personennamenpolitik im mehrsprachigen Ungarn
am Beispiel des Matrikelgesetzes 1894**

**Személynévpolitika a többnyelvű Magyarországon az 1894. évi
anyakönyvi törvény példája alapján**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezetők:

Prof. Dr. Szépe György

Dr. habil. Gerner Zsuzsanna

Pécs, 2015

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés: Az 1894. évi ún. anyakönyvi törvény és a személynévpolitika jelentősége egy többnyelvű államban	2
2.	Névpolitikai státusztervezés legislatív (parlamentari) és ekzekutív (központi kormányzati) szinten és a hivatalos személynevek bevezetése.....	5
2.1	Célok, kérdések, források.....	5
2.2	A legislatív szint – a hivatalos személynevek bevezetése és a kapcsolódó argumentáció.....	7
2.3	Az ekzekutív szint névkonfliktusai és azok kormányzati megoldásai. Instrukciók, rendeletek és határozatok.....	9
3.	<i>János, Erzsébet, Liborius, Staniszló és Ertinius (Jeftó). Az anyakönyvezési szabályok és a névjegyzékek alkalmazása Nádasd és Hidas anyakönyvi kerületének példája alapján.....</i>	13
3.1	Célok, források, a névkorpusz leírási szempontjai és problémái.....	13
3.2	Keresztnévadás és egyházi névbejegyzési konvenciók a 19. század utolsó harmadában.....	17
3.3	Hivatalos utónevek. Állami anyakönyvezés kisebbségek által lakott településeken és az anyakönyvvezetők tevékenysége.....	18
4.	Záró megjegyzések.....	21
	A téziszűzetben idézett, válogatott források jegyzéke.....	25
	A téziszűzetben felhasznált irodalom jegyzéke.....	26

1. Bevezetés: Az 1894. évi ún. anyakönyvi törvény és a személynévpolitika jelentősége egy többnyelvű államban

Cuius regio, eius nomen – ezzel az eredetileg az egyháztörténetből származó, a nyelvpolitikai kutatásokból kölcsönzött posztulátummal jellemezte KISS Lajos azokat a lépéseket, amelyek Szlovákiában a magyar földrajzi nevek használatát korlátozták, egyúttal felhívta a figyelmet arra a gyakorlatra, amely a szomszédos országokban a magyar nevek helyett kigondolt neologizmusok használatát támogatta.¹ Bár KISS a magyarországi gyakorlatot nem említette, olyan szabályozások, amelyek nemzetállami stratégiát követtek, nem csak a trianoni utódállamokban, hanem Magyarországon is ismertek. Így felmerül a kérdés, hogy a késő 19. század végén a fenti posztulátum jelen volt-e az ország személynévpolitikájában, s mennyiben érvényesülhetett.

1894-ben a parlament megszavazta az 1894. évi XXXIII. törvénycikket az állami anyakönyvekről.² Az anyakönyvi törvénnyel több mint száz évvel az ún. Nagy Francia Forradalom eseményei után az Osztrák-Magyar Monarchia magyar területén bevezetésre került az állami anyakönyvezés. A polgári anyakönyvek vezetését a francia jakobinusok 1792-ben vezették be a modern politikai gyakorlatba, egy modellt bocsátva az adaptációra és modernizációra készsleges államok és politikai vezető rétegek rendelkezésre.³ Erre az újításra hivatkozott a magyar belügyminiszter HIERONYMI Károly is a törvénytervezethez tartozó indoklásban.⁴ Nicoline HÖRSCH szerint az állami anyakönyvezés onomasztikai jelentősége abban állt, hogy Franciaországban maga után vont a keresztnév jogi jelentőségét, következményeként egy privát és egy jogilag érvényes névalak között lehetséges divergenciákat.⁵

A dualizmus korában az ország többnyelvű volt, a magyar mellett szlovák, ruszin, szerb, román, német, de görög és bolgár nyelvek beszélői, valamint névviselei is éltek a dominánsan magyar politikai elit kormányzása alatt. Az állami anyakönyvezés bevezetése egy ilyen országban két átfogóbb nyelvi problémakörrel kapcsolódott össze. Egyrészt az ország lakosságának nagy hányada az 1890-es népszámlálás eredményei

---

¹ 1992: 129.

² 1894. évi XXXIII. törvény-cikk az állami anyakönyvekről. (Szentelést nyert 1894. évi december 9-én. Kihirdettetett az «Országos Törvénytár»-ban 1894. évi december 18-án.). In: MÁRKUS, Dezső ed.: Magyar Törvénytár. 1894. évi törvénycikkek. Budapest 1895: 195-214.

³ HÖRSCH 1994: 21-26.

⁴ KI 1892/10: 307.

⁵ HÖRSCH 1994: 405.

szerint nem, vagy kevéssé beszélt magyarul, s feltételezhető, hogy a kisebbségi anyanyelvű lakosság nem magyar névváltozatokat használt a hétköznapiakban.⁶ Másrészt az egyházi anyakönyvezés több nyelven folyt, és az egyházak autonómiájának részét képezte. Ilyen feltételek mellett az polgári anyakönyvezés bevezetése nem lehetett egy a névadás és -bejegyzés szempontjából problémamentes feladat. Névkonfliktusokról a dualizmus korában több forrásból is értesülhetünk, legismertebb formája a családnevek magyarosítása.⁷

A névpolitikát, melynek tárgykörébe a jelen értekezés is tartozik, a szakirodalom a nyelvpolitika részterületeként tartja számon.⁸ A nyelvpolitika, melynek a nyelvi konfliktusok, valamint azok megoldásának leírása egy részterületét képezi, BOCHMANN szerint „egy társadalmi közösség kommunikációs gyakorlatának szabályozása egy olyan csoport által, amely nyelvi és kulturális hegemoniával rendelkezik, illetve ennek elérésére törekszik.”⁹ Bár maga a kifejezés nem csak a névtani és nyelvpolitikai szakirodalomban bukkant fel, fogalmáról, területeiről, feladatairól mindeddig csak egy-egy szempontot elemeztek a kutatók de egy olyan nyelvpolitikai fogalmi és elemzési keret alkalmazása személynevek vizsgálatára, amely általános modellként szolgálhatna az anyakönyvi törvény névpolitikai jelentőségének feltárásához, még nem áll rendelkezésre. Így az 1894. anyakönyvi törvény névpolitikai jelentőségéről, névtani és nyelvpolitikai vonatkozásairól a névtani és nyelvpolitikai kutatások mindeddig nem kínáltak átfogó elemzést, hanem inkább csak rövid utalások formájában ismerhettük meg őket.¹⁰ A Trianon után a szomszéd országokba szakadt magyar kisebbségek nyelvi jogainak vizsgálata mellett a magyarországi kisebbségekre vonatkozó névtani kutatások a keresztnévvizsgálatokra és a családnevek magyarosítására koncentráltak, míg a nyelvpolitikai kutatások leginkább az oktatáspolitikát körül forogtak.¹¹

A történészek és jogtörténészek a kutatásaik során az anyakönyvi törvény jelentőségét különböző módon ítélték meg, és más értelmezési keretek közt vagy szempontok szerint vizsgálták. A klasszikus történeti jellegű kutatások az

---

⁶ A magyar korona országaiban 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei. I. rész. Általános népleírás. Budapest 1893.

⁷ FARKAS – KOZMA eds. 2009, KARÁDY-KOZMA 2002. A témában gazdag szakirodalom áll rendelkezésre, a családnevek engedélyhez kötött magyarosításával jelen dolgozat nem foglalkozik.

⁸ BOCHMANN 1993: 12, 41, BALÁZS 1997: 485-486, VÖRÖS 2004: 367.

⁹ BOCHMANN 1999: 28.

¹⁰ HAJDÚ 2002: 213, 2003: 151, RAÁTZ 2002: 151, 2003: 270, 2005: 322, FERCSIK – RAÁTZ 2009: 19. FARKAS 2006: 246. Részletek inkább MEGYER-PÁLFFI (2011, 2013) munkáiban találhatóak.

¹¹ A névtani kutatásokat áttekinti SZILÁGYI-KÓSA 2008.

egyházpolitikai törvényhozást átfogóan vizsgálták, az egyházpolitikai törvényeket a „kultúrharc” fogalma alapján az egyház és az állam szétválasztásaként, modernizációként értelmezték, s a törvények jelentőségét is ebben látták.¹² Emellett CSÁKY Moritz utalt arra, hogy a kultúrharc nem annyira világnézetek harca volt, sokkal inkább közigazgatási és adminisztrációs fontossággal bírt, s az anyakönyvek bevezetése szerinte nem volt jelentős lépés, mögötte társadalmi-gazdasági konfliktusok álltak.¹³ Egy harmadik értelmezési lehetőséget GOGOLÁK említett, amikor azt fogalmazta meg, hogy az egyházpolitikai törvények „a liberalizmus álcájában” „pusztán magyarosítási célokat követtek”.¹⁴ Az újabb, jogtörténeti jellegű vizsgálatok egyrészt – mint HERGER munkái – a vallás és házasság intézményét érintő, de egyházpolitikai jellegű összefüggésekkel foglalkoznak, másrészt az 1894. évi anyakönyvi törvényt a névjog magyarországi fejlődésére vonatkozó jogtörténet részeként írják le, mint MEGYERI-PÁLFFI munkái.¹⁵ Az utóbbi kivételével a történészek és jogtörténészek az elemzések a kisebbségi nyelv- és névpolitikai vonatkozásaitól elvonatkoztatva foglalkoztak a törvénnyel.

A törvény kapcsán egy olyan névpolitikai analízis, amely a rendelkezéseket egy többnyelvű ország beszélőinek névviseleése és a nyelvpolitika összefüggésein keresztül közelíti meg, még nem készült. Az értekezés ezzel az elemzési szemponttal és szemléletmóddal kíván hozzájárulni a törvény vetületeinek feltárásához, felvállalva, hogy a témába csak bevezethet, teljességre nem törekedhet. A leírás a nyelvpolitika két szűkebb részterületére szorítkozik. Az első fejezet az egyes nevek és névváltozatok státuszára vonatkozó parlamenti döntéseket tárgyalja (státusztervezés legiszlátív szinten), valamint azok végrehajtását a központi kormányzati által. A második fejezet az állami anyakönyvek bejegyzései alapján a szabályozások megvalósítását tekinti át a közigazgatás alsó (helyi anyakönyvvezetők) szintjén.

Az ilyen névpolitikai vizsgálatok jelentősége önmagán túlmutat. Egyrészt hozzájárulhat a magyarországi németek körében végbement nyelvcsere folyamatának a megértéséhez, másrészt, mivel a személyneveket az onomasztika az identitás egy lehetséges szimbólumaként tartja számon az identitásukban beállt változási folyamatok

---

¹² CSÁKY 1963, 1967, 1985 és SALACZ 1938, 1974.

¹³ 1985: 299-300.

¹⁴ 1980: 1291, GOGOLÁK a nézetét nem támasztotta alá adatokkal.

¹⁵ HERGER 2006, 2010 és MEGYERI-PÁLFFI 2010, 2011, 2013.

megértéséhez is hozzájárulhat.¹⁶ Az adatok azért is hasznosak, mert az akkori, orális kultúrával rendelkező vidéki lakosságról kevés sok forrás áll rendelkezésre.

2. Névpolitikai státusztervezés legiszlatív (parlamentari) és exekutív (központi kormányzati) szinten és a hivatalos személynevek bevezetése

2.1 Célok, kérdések, források

Mivel a kutatás elsődleges célja volt, hogy megvizsgálja, a *cuius regio, eius nomen* elve jelen volt-e a személynévpolitikában az anyakönyvi törvény bevezetése után, ezért szükséges a személynevek bejegyzésére vonatkozó törvényi szabályozás, valamint annak a kormányzat általi végrehajtásának egy olyan szempontú áttekintése, amely a névpolitikai részkérdéseket állítja a fókuszba. A leírás a legiszlatív és az exekutív a legiszlatív és az exekutív folyamatok szétválasztásával kell járjon. Ezekben a szabályokban mutatkozhat meg, hogy a kisebbségi nyelvű névalakok mennyiben és milyen formában voltak használhatók, milyen státuszt társítottak hozzájuk. Az 1894-ben bevezetett és 1904-ben módosított névjogi rendszer egyik kisebbségi névpolitikai jelentősége abban is állt, hogy az akkor etablált szabályozás még 1945 után is, egészen 1952-ig érvényben volt, így a kisebbségi névváltozatok viselőire több mint 50 éven keresztül hatással volt. A szakirodalomban különböző pozíciók ismertek annak tekintetében, hogy a szabályozás milyen hatással volt a kisebbségi nevek viselőire.¹⁷ A legiszlatív és az exekutív szint elkülönítése ezeknek a pozícióknak a felülvizsgálatát is jelenti.

A személynévpolitikai lépések alapját a centralizált közigazgatás kiépítése képezte a kiegyezés után. HASLINGER szerint az 1870-es évektől kezdődően a vezető réteg lépéseiben megmutatkozott az az igény, hogy a politikai nemzet koncepcióját egy etnikai jellegű magyar társadalmi realitásba konvertálják, így az államapparátus modernizálása és kiépítése, a *state-building* a korban *nation-building* stratégiákkal járt

---

¹⁶ A magyarországi németek kétnyelvűségéhez ld. MAITZ 2005. Az identitás kérdéséhez ld. FARKAS 2004: 391 vagy ZEYRINGER 2002: 421.

¹⁷ RAÁTZ 2002: 151, 2003: 270, VÖRÖS 2012: 88, CSERNICKÓ 2013: 74, HAJDÚ 2002: 213, 2003: 151, VÖRÖS 2011: 499, RAÁTZ 2005: 322. Az –ova végződéshez ld. VÖRÖS 2004: 368-369, 2003: 629. BERTÉNYI 2005: 111. MEGYERI-PÁLFFI 2011: 106, 114.

együtt.¹⁸ Az anyakönyvezés és az állami anyakönyvek intézménye egyike volt a centralizált bürokrácia új struktúráinak. Mivel a személyneveknek a velük járó azonosító funkció miatt központi szerepe van az anyakönyvezésben, felmerül a kérdés, hogy egy új centralizált intézmény és a hozzá kapcsolódó gyakorlatok bevezetése mennyiben járt együtt *nation-building* stratégiai elemekkel.

Az elemzés alapját klasszikus jogtörténeti források képezték. Legiszlatív szinten ide sorolhatók az 1894. évi anyakönyvi törvény és annak 1904. évi módosítása, a képviselőház irományai és naplói.¹⁹ Az exekutív szint forrásai közé sorolandók a törvényre vonatkozó miniszteri utasítások, rendeletek és kormányrendeletek, valamint elvi jelentőségű és egyéb, egyes esetekben hozott minisztériumi határozatok. Történeti forrásként áttekintésre került a „Magyarországi Rendeletek Tárán” kívül még pl. az „Anyakönyvi Közlemények”, egy a „Magyar Közigazgatás” mellékleteként 1906-ig megjelent folyóirat, amelynek a feladata az anyakönyvvezetők tájékoztatása volt, de a „Belügyi Közlöny” és néhány egyéb minisztérium közlöny is kínált forrásokat. A források közé sorolhatók olyan, a korban kiadott hivatalos kézikönyvek, tanácsadók, az anyakönyvi szabályokat értelmező könyvek is, amelyek kifejezetten anyakönyvvezetők számára készültek, hiszen az ilyen kiadványok a vonatkozó szabályokat sokszor nagyobb részletességgel vagy a tájékoztatás igényével közölték. Néhányat közülük hivatalból megküldtek az anyakönyvvezetőknek, ezért ezek a kiadványok az anyakönyvvezetők ismereteit és tudását befolyásolták. Emellett néhány megyei szintű levéltári irat betekintést nyújt a végrehajtás egyes regionális folyamataiba, Baranya vármegye példáján.

A szabályozások leírása olyan nyelvpolitikai részkérdések megvilágítására törekedett, amelyekre a forrásokból választ lehet nyerni.²⁰ Elsősorban azoknak a területeknek a beazonosítása volt a cél, melyekben a hétköznapi eltérő névhasználatából adódó konfliktusok megmutatkoznak, de a konfliktusokra adott válaszok vagy megoldási javaslatok is a leírás tárgyát képezték. Ezekben döntésekben megmutatkoznak azok a megoldási lehetőségek is, amelyekkel a kormányzat nem élt.

---

¹⁸ 2008: 100.

¹⁹ 1904. évi XXXVI. törvény-cikk az állami anyakönyvekről szóló 1894 : XXXIII. t.-cz. módosításáról. (Szentelést nyert 1904. évi szeptember 15-én. Kihirdettetett az «Országos Törvénytár» 1904. évi szeptember 20-án kiadott 11. számában.) In: MÁRKUS, Dezső ed.: Corpus Iuris Hungarici. Magyar Törvénytár. 1904. évi törvénycikkek. Budapest 1905: 186-197.

²⁰ Lehetséges részkérdésekhez és elemzési szempontokhoz ld. BOCHMANN 1993, LABRIE 1999, COOPER 1989, HAUGEN 1987, HORNBERGER 2006, RICENTO 2006.

Másodsorban ide sorolható az a kérdés, hogy a személynevek képzésének, létrehozásának mely vetületeit szabályozta a politikai elit, mint pl. a családnév és az utónév sorrendjét, a keresztnevek alakváltozatait, az egyes szláv nyelvekben használatos atyai név lejegyzését, a terminológiát, amelyet a nevek regisztrációjánál az egyes elemek meghatározására alkalmaztak, a nők névviselését a házasságkötés után, helyesírási kérdéseket, cirill vagy egyéb betűrendszerrel lejegyzett nevek átírását a magyar nyelv grafémarendszere szerint stb.²¹ Mindezen részterületek különböző formában léteztek az egyes kisebbségi nyelvekben, a jelenségek szintjén több módon konfliktusban állhattak a magyar nyelvben használt alakokkal. Negyedsorban ide sorolható az ágensek, azaz a cselekvő személyek kérdése, annak a megvilágítása, hogy köthetők-e a lépések egyes személyekhez, kormányokhoz. Ötödsorban felmerült a kérdés, hogy SKUTNABB-KANGAS lingvicizmus fogalma, amely szerinte a „faj”, etnicitás/kultúra vagy nyelv alapján meghatározott csoportok között, a hatalom és az (anyagi és egyéb) források egyenlőtlen elosztásának legitimálására, megvalósítására és reprodukálására felhasznált ideológiák, struktúrák és gyakorlat” támpontot nyújthat-e a szabályozások leírásában, azaz kimutathatók-e olyan jellegű struktúrák, ideológiák és gyakorlatok, amelyek lingvicista jellegűek voltak, s ha igen, milyen formában mutakozhatnak meg a névpolitikában.²² Ilyen gyakorlatoknak, ideológiáknak és struktúráknak a beazonosításában is rejlik a különbség a klasszikus jogtörténeti leírásokhoz képest. Emellett az értekezés feladata volt, hogy felfedje azokat a névpolitikai működési elveket, amelyeken keresztül az ország politikai elite egy többnyelvű országban a névdokumentációt és a hivatalos névviselést irányította.

2.2 A legiszlatív szint – a hivatalos személynevek bevezetése és a kapcsolódó argumentáció

A leírás során legiszlatív és az exekutív szint szabályozásának szétválasztása megmutatta, hogy a törvény szövegezése sem a magyar utónevek bejegyzését nem követelte meg explicit megfogalmazásban, sem a nemzetiségek névhasználatával nem

---

²¹ A területek tekintetében ld. FARKAS 2004: 388, 391, a csehszlovák példa alapján VÖRÖS 2011: 282-284.

²² 1994: 105, magyar definíciót közli 1997: 20.

foglalkozott. Sokkal inkább csak a 20 §, a magyar anyakönyvezési nyelv deklarációjával hivatkozási és argumentációs alapot biztosított arra, hogy a későbbiekben a magyar utónevek bejegyzése alátámasztható legyen. Általános névpolitikai jelentősége abban rejlett, hogy egy szociokulturális névmotort vezetett be a magyarországi gyakorlatba, a „hivatalos név” jelenségét. A törvény egyben előrevetítette a magyar névstruktúra és terminológia alkalmazását a kisebbségi névváltozatok viselői esetében is és előírta az újonnan bevezetett hivatalos személynevek kötelező használatát pl. anyakönyvi kivonatokban, de további rész kérdésekkel nem foglalkozott.

Míg MEGYERI-PÁLFFI szerint az anyakönyvi törvény névjogtörténeti jelentősége ebben a két pontban állt, a névpolitikai jelentősége más ponton keresendő.²³ Egy többnyelvű országban a kisebbségi névpolitikai jelentősége abban állt, hogy az általa megnevezett két pont egy harmadik szabállyal, a magyar anyakönyvezési nyelv szabályával is összekapcsolódik. Ez a szabály biztosította az alapját annak, hogy az ország azon lakosságának, akik a magyar nyelvet nem vagy alig beszélték és kisebbségi névlakok viselői voltak, kötelezően magyar struktúrájú és formájú névalakokat kellett használniuk. Az itt lefektetett alapokat az 1904. évi XXXVI. törvénycikk, amely az anyakönyvezés adatgyűjtésének terjedelmét korlátozta, nem változtatta meg alapjaiban.

A törvény bevezetésének háttérében álló célokat a belügyminiszter a tervezethez mellékelt indoklásban fogalmazta meg. Ebben az anyakönyvvezetők feladatát úgy határozta meg, hogy ők a kormányrendeletekhez rendelkezésükre álló kitöltési mintákat az az eljűk került konkrét esetekre alkalmazzák.²⁴ Nyelvi és kisebbségi vonatkozások az indoklásban nem kerültek említésre, inkább csak az azonosítás szükségessége és a kapcsolódó állami feladatok. Mindez nem jelentette, hogy a nyelvi célok a háttérben nem voltak ismertek. Az ismertségük a közigazgatási bizottság jelentéséből tűnik ki, melyben megfogalmazódott néhány, az ide vonatkozó névpolitikai probléma és cél. Ezek a célok a nyelvi nacionalizmus, a monolingualizmus alapján az egynyelvű magyar névbejegyzést célozták meg. Így a dokumentumokból nyilvánvalóvá válik, hogy a névpolitikai tudatosság már az exekutív szabályozás előtt jelen volt.

---

²³ 2010: 238, 2011: 69, 106, zu § 44 vgl. 2013: 84.

²⁴ Törvényjavaslat az állami anyakönyvekről. Melléklet: Indoklás, „az állami anyakönyvekről” szóló törvényjavaslathoz. (Budapest 1893. évi április 24-én). In: Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Irományai. Budapest. Bd. 10 (1893): 294-306, 306-322 (Nr. 370). § 5 KI 1892/10: 313, § 20-23 KI 1892/10: 316.

2.3 Az exekutív szint névkonfliktusai és azok kormányzati megoldásai. Instrukciók, rendeletek és határozatok

Az 1890-es évek második felében az utónevek problémája bizonyult a személynévpolitika leginkább szabályozásokat kiváltó névkonfliktusának, hiszen ezek a nevek a hétköznapiakban interlingvális allonímák formájában voltak jelen, szóban és írásban, a kisebbségek különböző nyelvváltozataiban.²⁵ Az egyik fő központi konfliktussá az „idegen” vagy „nemzetiségi” és a magyar utónevek kérdése és viszony vált, amelyet az idegen utónevek gyűjtése és magyar megfelelővel való ellátása volt hivatott megoldani: az így nyert magyar megfelelőket be lehetett jegyezni az anyakönyvekbe. A századfordulón emelett második nagy feladatkörként megjelent az „elferdített” magyar családnevek kérdésköre. A harmadik szabályozott kérdéskör, amelyet, a férjzett nők megnevezése lett. Más kérdések, mint amilyen pl. az atyai név regisztrálása a szabályozásokban fel sem merültek.

A végrehajtás során belügyminisztérium által az 1895-ben kiadott ún. anyakönyvi utasítás, amely a végrehajtás részleteit szabályozta, csak a nyomtatványokhoz készített kitöltési példákon keresztül oldott a konfliktusokon, kevés szabályt szedett pontokba egyértelmű állásfoglalással.²⁶ Az egyértelműen kodifikált szabályozás hiányosságai vezethettek el ahhoz, hogy a kisebbségek által lakott román nyelvű régiókban kérdések fogalmazódtak meg a nevek bejegyzésének kapcsán, amelyek feliratok formájában a belügyminisztériumot is elérték. Így lehetett a BÁNFFY-kormány az a kormány, amely a nevek státuszára vonatkozóan a végleges, egyértelműen megfogalmazott döntéseket rendeletekbe foglalta. Az 1906-ban megjelent új anyakönyvi utasítás – bár hozott magával újításokat – a névbejegyzés ezen pillérén nem változtatott. Sokkal inkább csak egy további lépcsőfokot jelentett, amelyben a nyelvi egységesítésben, a magyar nyelvű alakok és a nők megnevezésében indított el változást.

Az utónév bejegyzésének szabályozására egy két alappilléres stratégiát vezetett be az anyakönyvi törvény és a végrehajtásának (instrukciók, rendeletek) együttese, a szabályokat nem egyszerre, hanem egymásra adott válaszként kialakítva. Ennek a

²⁵ A fogalom tekintetében ld. BACK 2002.

²⁶ **60.000./1895. B. M.** Utasítás az állami anyakönyvek vezetése tárgyában. In: MRT 29.1895/I: 452-529, minták és példák. (Nr. 71) (1895. június 29) Valamint **80.000./1906. B. M sz.** utasítás az állami anyakönyvek vezetéséről In: MRT 40.1906: 1778-1947, melléklet: 1948-2079 (Nr. 167) (1906 október 15).

stratégiának az alapját az „idegen” és a „magyar” nevek szétválasztásának szándéka, valamint ezekhez a csoportokhoz társított, egymástól különböző eljárások és munkaelvek képezték. Az idegen nevek vonatkozó stratégiai eljárást rendeleti úton fejtette ki a belügyminisztérium: Ennek alappillér a „magyar utónévbejegyzés elve” lett, amely a 86.225/1895. B. M. sz. rendeletben fogalmazódott meg és még 1895 októberében kimondta, hogy az ugyanazzal a rendelettel közzétett „Nem magyar keresztnévek jegyzékében” (1893/1895) szereplő neveket kizárólag magyarul kell bejegyezni, esetleg zárójelben megadva az „eredeti alakot”.²⁷ Ez az elv egyike volt azoknak a munkaelveknek, amelyekkel a kormányzat a névbejegyzést irányította. Az eljárás – szenzitív nemzetiségi politikai döntések exekutív, nem legiszlatív szabályozása – a korban nem volt ritka. A rendeletben megfogalmazódott egy második elv is, az „idegen utónév zárójeles feltüntetésének az elve”, amely szerint a magyarul bejegyzett utónév után zárójelben az utónevet nemzetiségi nyelven is ki lehetett tenni.

Több, a belügyminisztériumhoz címzett felirat beérkezése során már a nevezett rendelet kiadása után nyilvánvalóvá vált, hogy az első eljárás nem kínált teljeskörű megoldást az idegen nevek helyett a magyar alakok bejegyzésére, hiszen a jegyzék messze nem tartalmazhatta az összes idegen keresztnévet. Ekkor fogalmazta meg a belügyminisztérium az ún. „eredeti alak elvét”. Ezen elv szerint, ha egy idegen név nem szerepelt a jegyzékben, ebben az idegen alakban volt bejegyezhető.²⁸ A két rendelet alapján levonható az a következtetés, hogy a névváltozatokban, azok bejegyezhetőségében született egyik jelentős határ az utónévjegyzékben szereplő és az abból kimaradt idegen nevek közötti lett.

Magyar nevek esetében egy liberális stratégia vált láthatóvá. Mivel az instrukció korlátozásokat nem tartalmazott, olyan esetekben, amikor egy név nem, vagy csak nehezen volt besorolható idegen vagy magyar névként, ezért kétséges lett egy névalak bejegyezhetősége. A „bejelentett név elve” szerint a születéskor ténylegesen bejelentett nevet kellett vagy lehetett bejegyezni az anyakönyvbe, korlátozások nélkül, csak

---

²⁷ **86.225/1895. B. M. sz.** rendelet valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjéhez, az utóneveknek a születési anyakönyvekbe – a magyar mellett – idegen nyelven is bejegyezhetése tárgyában. In: MRT 29.1895/II: 1397, melléklet: Nem-magyar utónevek jegyzéke: 1398-1421 (Nr. 334). (1895. október 19) Nem-magyar keresztnévek jegyzéke. A Vallás-és Közoktatásügyi Magyar Kir. Minisztérium megbízásából a megfelelő magyar elnevezésekkel egybeállította a Magyar Tud. Akadémia I. osztályától kiküldött bizottság. Budapest, 1893. A hivatalos verziót a kormány egy 1895-ös kiadásban szütküldte.

²⁸ **5.774/1896. B. M. sz.** határozat a sz-i kerület állami anyakönyvi felügyelőnek f. évi január hó 14-én kelt általános jelentésével kapcsolatban. In: AK 2.1896/20: 1. (1896 április 2)

erkölcsi és morális érvek korlátozták a bejegyzést kezdetben.²⁹ Az elv megfogalmazta, hogy a névválasztásra vonatkozó korlátozások nincsenek. A dokumentumok tanúsága szerint az idegen és a magyar nevek beazonosítása egymásnak részben ellentmondó munkaelvek alapján az anyakönyvvezető feladata lett: a jegyzékben nem szereplő nevek esetében eldöntötte, hogy idegen vagy magyar nevet jelentettek be.

A státuszpolitikai lépések és a kormányzat általi végrehajtás példát szolgáltatott arra, hogy struktúrák, ideológiák és gyakorlatok együttese, a lingvicizmus hogyan mutatkozik meg a személynévpolitikában. Lingvicista struktúrák alapját a törvény 20. §-a képezte, amely a magyar nyelv és az egyéb nyelvek közötti hierarchiát fogalmazta meg. Ennek a része volt a magyar névstruktúra hivatalossá nyilvánítása is. Szintén ide sorolandó, hogy kivonatokat és formanyomtatványokat csak a hivatalos nyelven állítottak ki. Más nyelvű vagy kétnyelvű kivonatokról vagy a „nemzetiségek neveiről” már a törvényben sem történt említés. Ezek a szabályok a kisebbségi anyanyelvű és ilyen neveket viselő csoportokra vonatkozóan a személynevek rendszeres újramodellálását vagy újraértelmezését vezették be az anyakönyvezésben és a hivatalos gyakorlatban. A magyar nyelv kizárólagosságának gondolata a nyelvi nacionalizmus központi eleme, a törvényhez kapcsolódó egyéb parlamenti dokumentumokban a monolingualizmus gondolata fogalmazódott meg. A kisebbségek nyelveinek alárendelt státusza leginkább azokban a gyakorlatokban mutatkozott meg, amelyek a rendeletekben és a határozatokban megfogalmazott munkaelvek formájában irányították az anyakönyvvezetők cselekvéseit, a névbejegyzést. Rigid és flexibilis (interpretatív) munkaelvek bevezetése, valamint ezeknek a nem egyforma alkalmazása idegen és magyar nevek esetében, segítették a lingvicista gyakorlatok érvényesülését, a magyar nevek kizárólagos bejegyzésének víziója megközelíthetőnek és elérhetőnek tűnt.

Azoknak a tudományos nézeteknek, amelyek szerint a keresztnévadás Magyarországon szabad volt és a kisebbségi nyelvek beszélői esetében szabadabb volt, mint a magyar anyanyelvűek esetében, csak két premissza mellett van részleges és korlátozott érvényessége. Az 1894-1895-ben bevezetett rendszer kezdetben nem korlátozta a szabadon választható névelem(ek) kiválasztását, ha egy a névváltozatoktól függetlenül névről van szó, pl. nem írta elő, hogy a *Sava* nem választható női utónévként. Így a kisebbségek esetében sem volt szabadabb a névválasztás, mint a

---

²⁹ **103.292/1899. B. M.** elvi jelentőségű határozat K. vármegye alispánjának f. évi június hó 13-án kelt 10.156 sz. a. k. jelentésére In: AK 5.1899/43: 1. (1899. Október 29)

domináns többség esetében. Szabad keresztnév választásról egyrészt a korban akkor lehet beszélni, ha az interlingvális allonímákat nem önmagában álló, külön névalaknak tekintjük, hanem egyenlőnek és kicserélhetőnek – ez egy olyan nézet, amely a 19. század végén elterjedt volt, de amelyet a mai onomasztika és fordítástudomány már nem fogad el.³⁰ A szabad névválasztás másrészt csak az elsődleges névadásban (családon belül a gyermek nevének tényleges kiválasztása) volt jelen. A szekunder névadás aktusában (az anyakönyvvezető előtti névbejegyzés során), amely SEIBICKE szerint csak deklaratív jellegű, az allonímák hozzárendelése nem volt szabad, a deklaratív jelleg elveszett.³¹ 1894-1895 után szabad keresztnévadás kisebbségi névviselő esetében csak a primer névadásban létezett, a szekunder névadásban esetleges volt.

A személynévpolitika szereplői, cselekvő személyei közül – mivel a kérdéssel az állami szférára vonatkozott – egy tágabb csoport körvonalozódott. Eminens szerepet jutott a Szabadelvű Pártnak, hiszen a kor kormányait adták. Így BÁNFFY Dezső kormányának, mivel az ő miniszterelnöksége alatt történt a törvény átültetése a gyakorlatba. Az utóbbi feladat PERCZEL Dezső belügyminiszterre hárult, akinek a hatáskörében születtek az idevonatkozó rendeletek és döntések, s a hátralévő fontosabbakat SZÉLL Kálmán kormánya alatt hozták meg. Később már csak az 1930-as évek vége és az 1940-es évek eleje hozott újdonságokat a személynévpolitikába. Ezek a szabályozások a visszacsatolt területek az ország anyakönyvezési rendszerébe történő integrálásához kötődtek, főként a TELEKI-kormány idejében, s a szabályozásokat a BÁRDOSSY kormány adaptálta a bácskai és egyéb déli területek átcsatolása után.

De BÁNFFY messze nem az 1890-es évek egyetlen liberálisa volt, aki ezt az állami anyakönyvezés ügyét támogatta. Ha a névpolitikai részletek kidolgozásában az exekutív szintnek jutott is a döntő szerep, legislatív szinten a Szabadelvű Párt több politikusa a törvénytervezet előkészítését felügyelve közreműködött az névregisztráció alappilléreinek megtervezésében. Ide sorolhatók azok a kormánytagok, az egyházpolitikai kérdésekben érintettek voltak, s akik 1890 és 1894 között a minisztertanácsi üléseken is határozottan felléptek az egyházi és az állami szféra szétválasztása, s leginkább az állami házasságkötés érdekében. SZILÁGYI Dezső igazságügyminiszter mellett CSÁKY Albin vallási- és közoktatásügyi miniszter volt a második szereplő, de az 1892-es kormányváltással HIERONYMI Károly és WEKERLE

---

³⁰ A tulajdonnevek fordításának kérdését sokan tárgyalták ld. pl. BACK 2002.

³¹ 2009: 16-18.

Sándor is ide sorolhatók. A SZILÁGYI – CSÁKY – WEKERLE triász, akik BAROSS halála után erősödtek meg, de nem TISZA Kálmán emberei voltak, épp ebben az időben foglaltak el fontos pozíciókat.³² A Szabadelvű Párt egyes tagjai miniszterként a tervezet kidolgozásán keresztül közreműködtek alapvető névpolitikai stratégia kialakításában.

A törvény bevezetése mellett felhozott érvek közül ez egyik kiemelt érv az egyén azonosításának szükségessége volt. A szabályozások bevezetését megelőzte az az elképzelés, hogy az egységes, a magyar nyelv névstruktúrájának megfelelő *családi név + utónév + (-né)* alapmodell szerint strukturált személynevek biztosíthatják az egyén beazonosítását a közigazgatásban, transzparenciát teremthetnek. Az, hogy az állami célokra történő azonosítást megnehezítheti vagy ellehetetleníti, ha az önidentifikációt az egyén más névváltozatok segítségével végzi, mint amelyeket a közigazgatás használ és ez egyénre rákényszerít, s az állami iratokban lejegyzett nevet az egyén esetleg nem is ismeri. Az identifikációban okozott zavarokra való többszöri utalások nyilvánvalóvá tették, hogy a közigazgatásban bevezetett hivatalos nevek sok esetben nem biztosították az egyén azonosítását. Bár a cél a fellépő zavarok megszüntetése volt, a kormányzat egyes területein eljutottak addig a belátásig, hogy kétségek felmerülése esetén a kisebbségi nyelvű névalakokat – ha a magyar helyesírásnak megfelelő átírással is – ki kellett tenni, nem lehetett róluk lemondani. Ezzel az utasítással a közigazgatásban is belátták, hogy az önazonosításra használt nevek az azonosítás funkciójának tényleges hordozói, főképp, ha az egyén a magyar nyelvet nem is beszéli.

3. *János, Erzsébet, Liborius, Staniszló és Ertinius (Jeftó). Az anyakönyvezési szabályok és a névjegyzékek alkalmazása Nádasd és Hidas anyakönyvi kerületének példája alapján*

3.1 Célok, források, a névkorpusz leírási szempontjai és problémái

Az ismertetett munkaelvek, jogszabályok és nyomtatványok alkalmazása 1895 októberében indult el. Ellentmondásos regisztrációs szabályokkal, egy hiányos névjegyzékkel, a személynevek újrastrukturálását szolgáló formanyomtatványokkal ellátva az anyakönyvvezetők feladata lett, hogy a kiválasztott névmodelleket

---

³² ÁBRÁNYI 1913: 406.

folyamatosan alkalmazásba vegyék. A szabályok és a nevek értelmezése is az ő feladatun lett, így a legalsó exekutív szinten minden anyakönyvvezető a névpolitika végrehajtójává vált, mivel egyes nevek regisztrációjáról vagy átalakításáról döntést hoztak, neveket értelmeztek, hogy a megfelelő magyar interlinguális allonímát megkeressék. A lejegyzett alloníma mindezen folyamatoknak és döntéseknek, a szabályok alkalmazásának a végeredménye. Korábbi névtani vizsgálatokból ismert az a tény, hogy a lejegyzés során a bejegyző hatással volt a bejegyzett név alakjára.³³ Ha valóban volt ilyen értelmezési mozgásteret az anyakönyvvezetőnek, akkor ez a bejegyzett névalakokban megmutatkozhat, ha bizonyos nevek esetében eltérő allonímákat regisztrált a két anyakönyvvezető vagy a helyettesük. Az anyakönyvvezető a szabályoknak nem pusztán a végrehajtója volt, hanem az eljárás során bizonyos mozgástérrel rendelkezett. Tevékenységüket a belügyminiszter a pusztá végrehajtásban látta, feladatuk lett az egységes anyakönyvezés biztosítása. A regisztrált névalakokból kiderülhet, hogy sikerült-e az egységesség célját megvalósítani.

Ezen felül az anyakönyvvezető nem egyszerűen a közigazgatási apparátus egy tetszőleges képviselője: HOBBSAWM szerint a modern nemzetállam szolgálója volt, az ő tevékenységén keresztül került a községek lakossága az adatgyűjtés során rendszeres kapcsolatba a nemzetállammal, hiszen az élet nagy eseményei során – születés, házasság, elhalálozás – regisztráltatni kellett az érintetteket.³⁴ Az állami anyakönyvezés ezt a kapcsolatot vezette be a hétköznapi gyakorlatába, az anyakönyvvezető személyében jött létre a közvetlen kapcsolat az állam(apparátus) és az állampolgár közt. Ezzel a szereppel kapcsolatban merül fel a kérdés, hogy a helyi szintű végrehajtás a bevezetőben idézett *cuius regio, eius nomen* posztulátum teljeskörű megvalósítását segítette-e elő. Az anyakönyvvezetők egyben névcenzúrát hajtottak végre, a fenti stratégiák végrehajtói lettek, amennyiben a regisztrálható és a tiltott névalakról döntést hoztak, annak alakját megállapították.

A második fejezet célja volt, hogy bemutassa a törvény és a rendeletek helyi szintű végrehajtását két anyakönyvi kerület községeihez gyűjtött adatok alapján. A fejezet központi kérdései közé tartozott, hogy a forrásokból nyerhetők-e adatok és levonhatók-e következtetések arra vonatkozóan, hogy az anyakönyvvezetők hogyan alkalmazták a szabályokat, a kormány által kiadott munkaelveket hogyan ültették át a

---

³³ KLEINÖDER 1996: 97.

³⁴ 1992: 98.

gyakorlatba, egységes volt-e a végrehajtás és a névregisztráció az egyes anyakönyvi kerületekben, a bejegyzett utónévalakok megfeleltek-e a szabályozásnak. Az adatok kiértékelése átfogó képet adhat arról is, hogy mennyiben és milyen formában tudtak az anyanyelvnek megfelelő kisebbségi nyelvű névalakok a törvény végrehajtása során a dokumentumokban érvényesülni.

Forrásként a Nádasdi és a Hidas anyakönyvi kerület öt településén – Nádasd és Óbánya, valamint Hidas, Zsibrik és Ófalu – 1895-ben elkezdett születési anyakönyvek másodpéldányai szolgáltak.³⁵ Az anyakönyvek az onomasztika klasszikus és egyik legfontosabb forrását képezik, jelentőségük abban keresendő, hogy történeti adatokat szolgáltatnak a lakosság azon rétegéről is, amely kevés írásos nyomot hagyott maga után, ezért a története nem, vagy csak alig ismert. A polgári anyakönyvek a bejelentési kötelezettség miatt nem valláshoz kötődő adatokat biztosítanak, elviekben egy község teljes lakosságáról képet adnak. A bejegyzések egy része – nevek, a bejegyző anyakönyvvezető neve – egy adatbankba került, amelyből több bejegyzés eltávolítása után egy névkorpusz készült. A születési anyakönyvi másodpéldányokból nyert hivatalos utónévváltozatok tükrözhetik az anyakönyvvezés végrehajtását kisebbségi nyelvű környezetben. Ugyanis a 19. század utolsó harmadában a nevezett településeken katolikus és evangélikus német anyanyelvű lakosság adta a helyi többséget, egy magyar anyanyelvű kisebbség, valamint Hidason ortodox szerb lakosság mellett.

Mivel az anyakönyvvezés első teljes éveként 1896 bejegyzései voltak hozzáférhetőek, így az 1896 és 1900 közötti évek adatai és névváltozatai képezték az első periódust. Az első évek adatai azért is jelentősek, mert az állami anyakönyvvezetés akkor új intézmény volt, s így a kezdeti szakaszától a megszületéséig megmutatkozhatnak olyan problémák, amelyek korábban nem voltak, s melyeket eltérő gyakorlatával az új rendszer hozott létre. A szabályerűtlenségek, a szabályoktól való eltérések megmutathatják, hogy az új rendszer mely pontokon állt konfliktusban a valósággal. A születési anyakönyvi bejegyzések adatai közül még az 1906-1910-es, 1916-1920-as, valamint 1926-1930-as évek adatai kerültek kiértékelésre. Ezzel együtt a népszámlálási adatok támpontot szolgáltatnak annak felmérésére, hogy a bejegyzett interlingvális allonímák megfeleltek-e a bejegyzettek anyanyelvének.

---

³⁵ Az eredeti példányok nem kutathatók, a Baranya Megyei Levéltárban hozzáférhető másodpéldányok képezték az adatgyűjtés alapját. A későbbi évek adatai adatvédelmi okok miatt nem lettek kiértékelve.

A gyűjtött névváltozatok és az anyakönyvvezetők tevékenységének névpolitikai leírása nem csak az egymásnak több ponton ellentmondó és több módon értelmezhető szabályok miatt okoz nehézséget. A névváltozatok alakjának egyértelmű és egyetlen nyelvhez való hozzárendelése magyar, német vagy szerb alakként nem minden esetben lehetséges. Egy ilyen kategorizálás viszont előfeltételét képezi annak, hogy megítélhető legyen, mennyiben sikerült a kormányzati célokat – a magyar nyelvű utónévregisztrációt – a gyakorlatban megvalósítani, s a kisebbségi névalakok használói mennyiben voltak kitéve ilyen kényszernek. Ezért a leírás célja csak az lehetett, hogy az egyértelműen magyar, német, szerb nevek minimális arányát megmutassa. A magyar nevek kategóriájába sorolandóak a „Nem magyar keresztnevek jegyzékében” felsorolt a célnyelvi névalakok, mert ezeket a politikai szándék magyarként határozta meg. De a ténylegesen magyar alakú nevek csoportja ennél tágabb, hiszen számos név nem volt a jegyzékbe foglalva. Ebbe a kategóriába sorolhatók olyan bejegyzett allonímák is, amelyek nem felelnek meg a jegyzékben foglalt alaknak, mert esetleg egy ékezet hiányzik, de a grafémák alapján a névalak mégis disztinktiv magyar alakként értelmezendő, pl. *Erzsebet* vagy *Theresia*. Emellett jelen voltak olyan névalakok, amelyek besorolása vitatható, ezért nem voltak kiértékelhetőek. Ide tartoznak azok az allonímák, amelyeknél csak egy vagy két ékezetben tért el a magyar alak a kisebbségi nyelvtől (*Genoveva* – *Genovéva*), s az ékezet miatt bejegyzett alak nem volt kétséget kizáróan besorolható. Harmadik csoportként azonosíthatók azok a nevek, amelyek írásos alakja két vagy több nyelvben egyforma, mint pl. *Anna* vagy *Regina*.

Az anyakönyvvezetők tevékenységének leírásához a dolgozat a legitim és az illegitim névbejegyzések megkülönböztetését alkalmazza, amely BOURDIEU legitim és illegitim nyelv fogalomparjára épül.³⁶ Segítségével felfedhető lehet, hogy az anyakönyvvezetők minden esetben tartották-e magukat a szabályokban egyértelműen megfogalmazott munkaelvekhez, olyan névalakokat jegyeztek-e be az anyakönyvekbe, amelyek a szabályzásnak megfeleltek. Mivel a szabályokat ellentmondásosság jellemezte, ezért a legitim vagy illegitim névalakok egyértelmű besorolása csak az esetek egy részében lehetséges. De a fogalmaknak a segítségével felfedhető, hogy voltak-e olyan esetek, amelyeknél az anyakönyvvezetők egyértelműen nem tartották magukat a szabályokhoz, pl. szerb névalakot jegyeztek be olyan névpároknál, amelyek

---

³⁶ 1990: 20-21.

esetében a „Nem magyar keresztnevek jegyzéke” egy ide vonatkozó, „sz” rövidítéssel megjelölt névpár segítségével a magyar névalak bejegyzését írta elő.

3.2 Keresztnévadás és egyházi névbejegyzési konvenciók a 19. század utolsó harmadában

A nádasdi és az óbányai katolikusok névválasztási szokásairól ismert, hogy körükben olyan keresztény keresztnevek voltak elterjedtek és használatosak, amelyek nagyobb értelmezési problémáktól mentesen magyarra „lefordíthatók” voltak, mint a *János*, a *Ferenc*, a *Katalin* vagy az *Erzsébet*.³⁷ A hidasi evangélikusok anyakönyvei is arról tanúskodnak, hogy a névállományban ilyen nevek domináltak. Ezek a nevek a hétköznapiakban interlingvális allonímák formájában léteztek a községekben. A névválasztási szokások alapján feltételezhető volt, hogy a szülők által kiválasztott nevek többsége, a „Nem magyar keresztnevek jegyzékében” egy magyar megfelelővel felsorolt név volt, a magyar alloníma elérhető volt s a bejegyzése nem okozott az anyakönyvvezetőknek nagyobb problémát, ha kellő német névismerettel rendelkeztek. Olyan keresztnevek, amelyeknek a szabályok alapján az eljárás során nem sikerült egy magyar névalakot találni, csak kis számban voltak várhatóak. Bár az evangélikusoknál néhány német etimonú keresztnév, mint a *Konrad* vagy a *Heinrich* nagy számban használatos volt, mégis hasonló irányvonalak voltak várhatóak. Emellett felmerült a kérdés, hogy a hidasi anyakönyvvezető az ortodox szerbek neveit hogyan jegyezte fel, főként olyan esetekben, amikor a kiválasztott név nem volt elterjedt a magyarban, hanem esetleg szerb vagy az ortodoxia keretén belül elterjedt görög eredetű név.

Mivel a lakosság több vallási csoporthoz tartozott, a korban azoknak az egyházi anyakönyveknek a vezetési nyelve, amelyek bejegyzéseiről a lelkészeknek kérésre kivonatokat kellett kiállítani az állami anyakönyvvezető számára, nem volt egységes, hiszen az anyakönyvek vezetési nyelvének meghatározása az egyházi autonómia részét képezte. A 19. század utolsó harmadában a katolikus anyakönyvezés magyar nyelven folyt, az anyakönyvekben lejegyzett névalakok is – néhány kivétellel – magyar

---

³⁷ GEBHARDT 1998, 2001. Nádasd és Óbánya katolikus lakosságának keresztnévválasztási szokásai két tanulmány formájában publikáltak, Hidas evangélikus anyakönyveinek adatai egy saját gyűjtésű adatbank formájában részben a szerző rendelkezésére állnak.

nyelvűek voltak. Bár a hidasi evangélikus anyakönyveket még a 19. század második felében is németül, ún. gótbetűs írással készítették, az állami anyakönyvek bevezetéséig a regisztráció már magyar nyelvre váltott. Német névváltozatok, mint a *Konrad*, a *Melcher* vagy a *Henrich* még előfordultak, de nem jelentős számban. Hasonló folyamat ment végbe az izraeliták anyakönyveinél, amelyeket 1883-ban magyarul kellett vezetni. Az azokba bejegyzett névalakok, mint a *Gumpel*, *Joheb Hársch*, *Bernard*, *Ignatz*, *Kati*, *Mimi*, *Adólf*, *Schárlótte*, *Jákob*, *Markusz*, *Gottlieb*, *Jóhána/Joháná*, *Brandl (m)*, *Jehudo*, *Glükl*, *Wilhelm*, *Pepi*, *Abraham*, *Isok*, *Náncsi*, *Rozsa*, *Mátild recto Mádl*, *Márkus*, *Mári/Máriá*, *Moritz/Móritz*, *Zilli (f)*, *Sofia/Sofiá*, *Netti*, *Dávid*, *Regina*, *Rozália*, *Bernád*, *Riza recto Rééle*, *Heinrich*, *Fáni*, *Leopold* mutatják, hogy a hidasi izraelitáknál kevésbé elterjedt nevek is használatban voltak. A nyelvváltás tekintetében kivételt képeztek az ortodox szerbek anyakönyvei, amelyeket még 1894-ben is szerbül vagy egyházi szláv nyelven, cirill betűs írással vezettek. Az azokban lejegyzett névváltozatok közt találhatóak olyanok, mint a *Стоянь*, *Арзен*, *Обрад*, *Митра*, *Рагослав*, *Младен*, *Милань*, *Сава/Савва/Савве* auch *Арзенина*, *Ирина*, *Катарина*, *Савета*, *Иванка*, *Милица*, *Милка* oder *Екатерина*. Ezek az adatok azt mutatják, hogy az ortodox szerbek keresztnévei és a magyar allonímák között nagyobb volt a távolság, mint a katolikus és evangélikus németek nevei és a magyar allonímák közt. A szerbek keresztnéveinek dokumentációjában ezért esetleges névértelmezési problémák előfordulhatnak.

3.3 Hivatalos utónevek. Állami anyakönyvezés kisebbségek által lakott településeken és az anyakönyvvezetők tevékenysége

A két anyakönyvi kerület adatai arra engedtek következtetni, hogy a bejegyzett névváltozatok többségénél, a „magyar utónévbejegyzés elvét” mind a nádasdi, mind a hidasi anyakönyvvezetők alkalmazták, az összes kiválasztott korszakban. Az egyértelműen/disztinktíve magyar allonímák minimális aránya az egyes kiválasztott korszakokban különbözött férfi és a női nevek esetében. Mindkét csoport esetében mind a négy korszakban 55 % felett mozgott az aránya és több esetben 90 % felett járt. Mindemellett ezek a minimális értékek nem veszik figyelembe az olyan, a korpuszban

nagy arányban jelenlévő névbejegyzéseket mint a *Mária*, mert ennek a névváltozatnak az esetében is csak egy ékezet jelenti a magyar és a névet névalak közötti különbséget. Ennek az arálynak az oka a szabályok és a névjegyzék mellett abban a fent nevezett jelenségben is rejlett, hogy a községekben olyan keresztnévek voltak használatosak, amelyek esetében egy széles körben ismert magyar megfelelő rendelkezésre állt, mint a *János* és a *József* vagy az *Erzsébet* és a *Katalin*. A keresztnévválasztás individualizációjának folyamata még nem zajlott le, s néhány név nagy arányban szerepelt a névadásokban.

Míg a magyarországi németek esetében kevés olyan bejegyzés volt, amelyek mögött névértelmezési probléma rejlett, a hidasi ortodox szerbek esetében – bár a lakosság csak kis hányadát adták – a bejegyzett névalakok arra engedtek következtetni, hogy egy bejelentett alak hozzárendelése egy standardizált magyar formához vagy magyar allonímához több esetben vagy nem vezetett egyetlen standard alakkal való párosításhoz, vagy névinterpretációs tévedésekhez vezetett. Ezt mutatják az olyan névbejegyzések, mint a *Jeftó*, vagy a *Jéczó*. Ezeknek a különbségeknek az oka egyrészt az anyakönyvvezető nyelvi és névkompetenciájának hiányára utalt. A katolikus és evangélikus svábok körében elterjedt neveket – más allonímák formájában – közösen használták a magyarokkal, míg az ortodox szerbek esetében markánsabbak voltak a különbségek, és olyan névváltozatok is használatosak voltak, amelyeknek ha volt is egy vagy több megfelelő magyar allonímája, az nem volt széles körben ismert és használatos. Bár a hidasi anyakönyvvezető nyelvi kompetenciája az 1890-es években a helyi németek által használt nevek bejegyzéséhez elégnék bizonyult, a szerb névbejegyzésre nem volt felkészült.

Bár azokat az utóneveket, amelyek a „Nem magyar utónevek jegyzékében” nem szerepeltek, az „eredeti alak elve” alapján akár a kisebbségi nyelvnek megfelelő nyelvi alakokkal is be lehetett volna jegyezni, a gyakorlatban kevés ilyen bejegyzés történt. A nemzetiségi vagy eredeti alak több esetben egy a magyar hangzás után a magyar grafémarendszerrel lejegyzett névalakokat jelentett, mint pl. a fenti *Jéczó*. Olyan esetekben is, amikor szerb alakot jegyezhetek volna be, a magyar helyesírás alkalmazásával tették ezt a hidasi anyakönyvvezetők, tehát az alakot ebben az értelemben már nem lehetett eredeti szerb alaknak tekinteni. Ilyen alakok esetében az íráskép alapján történő kategorizálás esetén már magyar névalakról kellene vagy lehetne

beszélni. Csupán néhány esetben, inkább kivételként voltak találhatóak olyan névbejegyzések, mint a *Henrich* vagy a *Josef*, szerb vagy délszláv névváltozatok esetében is a kisebbségi névváltozat latin betűs írásmóddal lejegyezve egybeesett a magyar lejegyzésnek megfelelő alakkal. Az adatok viszont azt mutatják, hogy ilyen alakok bejegyzése – más politikai elképzelés szerint – nem lett volna kivitelezhetetlen. Az esetek többségében az anyakönyvvezetők akkor is magyar névalakot jegyeztek be, amikor egy ilyen névpár a jegyzékben nem szerepelt. Az anyakönyvvezetők így aktívan a kormányzat által előírt irányba terelték a bejegyzéseket, a „magyar utónévbejegyzés elve” alapján, s cselekvő részesei lettek a névpolitikának, nem csak végrehajtói.

Az utónevek „eredeti” vagy „nemzetiségi alakjának” zárójelek közé tett bejegyzése bár különböző érvek alapján lehetséges volt, a gyakorlatban az anyakönyvvezetők ritkán vették igénybe ezt a lehetőséget. Ezek a bejegyzések inkább kivételt képeztek, mint elterjedtek voltak. Többségük ortodox-szerb háttérű keresztnevek bejegyzésénél szerepelt a hidasi anyakönyvekben, és arra engedett következtetni, hogy az anyakönyvvezető olyan esetekben alkalmazta ezt a bejegyzést, amikor bejegyzett magyar névalak nagyon eltért a szerbtől. Ezért ezek a bejegyzések nem értelmezhetők egy széles körben igénybe vett nemzetiségi jog érvényesítéseként, hanem a bejegyzettek azonosítását szolgálták. Olyan esetekben találhatunk rájuk példát, főleg szerb neveknél vagy marginális, a névvisezők körében ritkán használt neveknél, amikor a név az anyakönyvvezető megítélése szerint valószínűleg nem lehetett elegendő az azonosításhoz.

A névváltozatok arra utalnak, hogy az anyakönyvvezetők névkompetenciája több esetben hatással volt a bejegyzett névalakra. Míg olyan, több nyelvben allonímával rendelkező és több vallási csoport körében elterjedt, ismert magyar allonímával rendelkező nevek, mint a *Katalin*, nem okoztak hibás vagy téves bejegyzéseket, csak esetleg az ékezeteket maradtak el a bejegyzésekben, addig a ritka vagy marginalizált nevek esetében a bejegyzés az anyakönyvvezető értelmezési, hozzárendelési nehézségeit tükrözi. Az anyakönyvvezetők névkompetenciájában – ha több csoport által használt allonímákról volt szó – ezek jelen voltak. Mindektől a marginális, nem általánosan elterjedt nevek okoztak gondot és eltéréseket. Hasonló különbségek mutatkoztak meg a <cz> vagy <c> alkalmazásának a kérdésében, helyesírási kérdésben is, ennek lejegyzése több esetben az anyakönyvvezető személyének függvénye volt.

A bejegyzett névalakok a vizsgált korszakok adatai alapján azt mutatják, hogy a kezdetben nagyobb számban jelentkező névváltozatok, amelyek nagyrészt az ékezetek hiányzásából adódtak, az 1910-es évek végéig gyakorlatilag megszűntek. A korban az anyakönyvvezetők vagy írnokok már szilárd magyar névkompetenciával rendelkeztek. Az ezt követő időszakban inkább már csak a magyar helyesírás egy jelenségének a változása, a <cz> grafémakombináció helyettesítése a <c> grafémával mutatkozott meg a névírásban. A <c> graféma általános alkalmazása hosszabb folyamat volt, s használata több esetben egyezést mutatott az anyakönyvvezető személyével.

4. Záró megjegyzések

BÁNFFY egy 1903-ban megjelent nemzetiségpolitikai írásában a következőket állapította meg az anyakönyvi törvényről:

„...fontos és helyes volt, hogy az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. T.-c. 20. §-a elrendelvé az anyakönyveknek az állam nyelvén való vezetését, gondoskodott arról, hogy hivatalos és közéleti vonatkozásokban, bármily anyanyelvűnek vallja is magát valaki, csak az egységes magyar hangzású utónévvel élhessen.”³⁸

A fogalmazásából kitűnik, hogy még kilenc évvel az anyakönyvi törvény elfogadása, a fontosabb névpolitikai döntések meghozatala után is teljes meggyőződéssel kapaszkodott abba az elképzelésbe, hogy kizárólag magyar nyelvű utóneveket vezettek be az anyakönyvekbe hivatalos névként, egységesen. Ezt a politikai szándékot mutatta a „magyar utónév bejegyzésének elve”, valamint az elv egybekötése a „Nem magyar keresztnevek jegyzékének” (1895) kötelező alkalmazásával, amelyet a 86.225/1895. B. M. rendelet fogalmazott meg az anyakönyvezés bevezetését követően. Empirikus adatok a regisztrált utónevekről azt mutatták, hogy bár a kiválasztott anyakönyvi kerületekben ilyen névalakokat jegyezték be a regisztráltak többségénél, a magyar nevek egységes és kizárólagos használata nem valósult meg. Mind a törvény végrehajtása instrukciókkal, rendeletekkel, határozatokkal és a bennük megfogalmazott munkaelvekkel, mind az anyakönyvekből nyert empirikus adatok arra engedtek

---

³⁸ BÁNFFY 1903b: 149, a nevekre vonatkozó nézeteihez ld. még MAITZ 2005: 126.

következtetni, hogy az egységes és kizárólagos magyar nyelvű utónévbejegyzés vízióját nem sikerült megvalósítani: sem teljes kizárólagosságot, sem teljes egységességet nem ért el a szabályozás.

Helyi szinten az anyakönyvvezetők által végrehajtott megfelelő célnyelvi alloníma kiválasztása, de a szabályok alkalmazása sem volt teljesen egységes. A belügyminiszter elképzelése, amely szerint az anyakönyvvezetőknek a regisztráció során pusztán a rendelkezésre bocsátott példákat és formanyomtatványokat kell alkalmazni, nem bizonyult megoldásnak, hiszen az anyakönyvvezetők tevékenysége a közzétett példák szimpla alkalmazásánál jóval szélesebb körű volt. A státusztervezésben ez a sikerületlenség az „eredeti alak munkaelvében” mutatkozott meg, amelyet közvetlenül az előbb megnevezett rendelet után adott ki a belügyminisztérium. A perifériáról beérkezett jelentésekre adott névpolitikai válaszok rövid időn belül felfedték, hogy a „Nem magyar keresztnévek jegyzékéből” sok név hiányzott. Minden keresztnévet magyarul bejegyezni nehéz vagy kivitelezhetetlen feladat. A dokumentumok és az empirikus adatok tanúsága szerint a *cuius regio, eius nomen* posztulátumát, amelyet a szakirodalom a szlovák és a román anyakönyvvezési gyakorlatra vonatkozóan említ, a liberális elit névpolitikai célként fogalmazta meg. Ez a cél manifesztálódott az első idevonatkozó rendeletben, a magyar utónévbejegyzés munkaelvében. Bár az esetek döntő többségében helyi szinten a magyar utónevek kizárólagos bejegyzését, az alapvető munkaelvet sikerült megvalósítani, így a *cuius regio, eius nomen* is, de nem kizárólagosan és egységesen. A *cuius regio, eius nomen* egy cél és a gyakorlatban az esetek döntő többségében megoldási stratégia, irány és eredmény is volt, de nem egy kizárólagos és egységes praxis.

A kor magyar közigazgatásának ismerője, MÁRKUS Dezső az állami anyakönyvezésről írt kézikönyvének előszavában annak a véleménynek adott hangot, hogy a törvények egy öntudatos cél felé irányulnak.

„Ez a cél a jogegyenlőség, a jogegység és a jogrend nagy érdekeitől eltekintve, a magyar állameszmének megerősítése ott, a hol az már gyökeret vert, annak fölébresztése ott, a hol erre még szükség mutatkozik és folyonos ébrentartása az állam minden polgárában annak a tudatnak, hogy mindegyikünk a *magyar* állam tagja, annak a magyar államnak, melynek *minden* polgára *valósággal* egyenlő jogokat élvez az egyforma, az egyenlősítő, az igazságos törvény alapján.”³⁹

³⁹ 1895: IX, MÁRKUS összefoglalást adott az egyházpolitikai törvényekről, egyben kiadva az utasításokat és egyes rendeleteket is. A 86.225/1895. B. M. rendeletet a kiadvány nem tartalmazza.

De a vallási egyenjogúsítás célja nem hozott az ország teljes lakosságának egyenlő nyelvi és személynévjogokat, az állami anyakönyvezés és annak végrehajtása sokkal inkább ellenkező irányba hatott. Az eljárások az ország lakosságát csoportokra osztották: magyar nyelvű névalakok és formák viselői esetén a bejelentett utónév – esetleg standardizált változata – lett a hivatalos utónév. Ilyen névalakok viselőinek joguk volt a gyermekeiknek az anyanyelvüknek megfelelő névalakokat hivatalos formában viselni és ilyenként elismertetni. Más nyelvű névalakok viselőinek, akiknek esetleg nem a magyar nyelv volt az anyanyelvük, jogukban állt egy hivatalos utónevet az állam nyelvén viselni, ha egy ilyen alak fellelhető és beazonosítható volt, vagy a jegyzékben felsorolt volt, az eltérések különböző mértékűek lehettek. Az anyanyelvnek megfelelő névviselés egy csoport privilégiumának számított. Egy olyan korszakban, amikor a nyelvi és névjogokat még nem deklarálták európai vagy nemzetközi dokumentumokban, az állami anyakönyvezés antroponímiai egyenjogúság helyett a személynévjogok aszimmetrikus biztosítását hozta magával a regisztráció gyakorlatában, még ha ebben a formában ezeket a jogokat nem is deklarálták.

A magyar állameszme gondolatának megerősítését a kiválasztott névpolitikai irány több szempontból is szolgálta. Az állampolgárok kapcsolatba kerültek életük során többször az anyakönyvvezetővel, mint a nemzetállam képviselőjével, a magyar nyelvű regisztrációs folyamatok részesei lettek, ha az anyakönyvvezető az adatokat szóban fordította is. Az anyakönyvvezető szerepe ezen túlmutatott, hiszen a lakosságot ellátta olyan névalakokkal – magyar névstruktúrával, utónévvel és esetleg házassági névvel – amelyek a nem magyar névalakok viselőit a magyar nyelvnek megfelelően újramodellált személynevekkel ismertette meg. Ha a keresztnév az identitás kifejezői, akkor ilyen jellegű névviselés a kényszerű asszimiláció és az identitáspolitika egy eszköze volt.

Az állami anyakönyvezés kisebbségi nyelvű névalakok viselői esetében a hivatalos név kényszerű viselésével egy rendszeres, funkcionális antroponímiai diglossziát és egy a névalakok közötti hierarchiát vezetett be a politikai gyakorlatba. Ez a hierarchia már abban megmutatkozott, hogy a kisebbségi nyelvű személynévalakok hivatalos terekben írásban nem voltak használhatók, elismertek vagy legitimek. A hivatalos név megjelenése nem csak a német, hanem a többi kisebbség esetében is mérföldkövet jelenthetett a magyar nyelv elsajátításában és egy rendszeres, mélyreható

beavatkozással az egynyelvű vidéki lakosság magyar identitásképzését is megalapozhatta.

Alternatív megoldások az egyházi anyakönyvezésben is bőven rendelkezésre álltak, a keresztnév bejegyzése tekintetében is. De kisebbségi nyelvű standardizált alakokat az egyházi hivatalok segítségével is össze lehetett volna gyűjteni. Annál is inkább, mivel a megfelelő magyar névváltozat megállapítása már névértelmezést, az idegen alakok beazonosítását és a magyar nyelvű megfelelő alak hozzárendelését előfeltételezte. Ilyen, eltérő konfliktusmegoldási stratégiák felismerésének hiánya vagy figyelembe nem vétele hátterében egyéb tényezők mellett a nyelvi nacionalizmus állhatott.

A késő 19. század végi országban az állami anyakönyvezés névpolitikai jelentősége nem pusztán a jogi és a privát személynév szétválásában rejlett. A Benedict ANDERSON által „hivatalos nacionalizmusnak” nevezett korszakban ez a jelenség összefonódott a Nagy Francia Forradalom egy másik vívmányával: a hivatalos nyelvvel vagy államnyelvvel, amely nemcsak a nemzetállam szimbóluma lett, hanem a központi államhatalom egyetlen legitim nyelveként is tartották számon. A nyelvileg homogén nemzetállam, mint az államszerveződés ideális képe szintén a Nagy Francia Forradalom vívmányaként ismert.⁴⁰ De a célzott állami beavatkozásként értelmezett nyelvpolitikát a modern politikai praxisban is a forradalom vívmányaként tartják számon.⁴¹ E két nagy jelenségszféra összekapcsolódása manifesztálódott abban az elképzelésében, amely szerint a magyar dokumentumokból az idegen neveket teljesen törölni kell és kizárólag és egységesen magyar utóneveket kell használni.

Az értekezés nyilvánvalóvá tette, hogy az anyakönyvi törvény kutatása során eddig feltárt, különböző értelmezési keretek, a törvény jelentőségére vonatkozó magyarázatok – egyházpolitikai, jogtörténeti-névjogi, közigazgatásorientált és gazdasági vagy nemzetiségpolitikai – mellett a törvény egy többnyelvű országban kiemelt névpolitikai súllyal bírt. Ha a törvénytervezet indoklásában a kormányzat ezt a szerepet nem is hangsúlyozta, más dokumentumokból kitűnt a törvény idevonatkozó szerepe, fontossága.

---

⁴⁰ MAY 2006: 261. GOEBL szerint (1997: 110) Magyarország a nemzetiségi törvénnyel a nemzetállam és a jakobinusok eszményképét követte.

⁴¹ ANDERSON 1993: 159, RINDLER-SCHJERWE 1997: 20.

A téziszüzetben idézett, válogatott források jegyzéke:

Törvények, utasítások, rendeletek és határozatok

Törvényjavaslat az állami anyakönyvekről. Melléklet: Indoklás, „az állami anyakönyvekről” szóló törvényjavaslathoz. (Budapest 1893. évi április 24-én). In: Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Irományai. Budapest. Bd. 10 (1893): 294-306, 306-322 (Nr. 370).

1894. évi XXXIII. törvény-czikk az állami anyakönyvekről. (Szentelést nyert 1894. évi december 9-én. Kihirdettetett az «Országos Törvénytár»-ban 1894. évi december 18-án.). In: MÁRKUS, Dezső ed.: Magyar Törvénytár. 1894. évi törvénycikkek. Budapest 1895: 195-214.

1904. évi XXXVI. törvény-czikk az állami anyakönyvekről szóló 1894 : XXXIII. t.-cz. módosításáról. (Szentelést nyert 1904. évi szeptember 15-én. Kihirdettetett az «Országos Törvénytár» 1904. évi szeptember 20-án kiadott 11. számában.) In: MÁRKUS, Dezső ed.: Corpus Iuris Hungarici. Magyar Törvénytár. 1904. évi törvénycikkek. Budapest 1905: 186-197.

60.000./1895. B. M. Utasítás az állami anyakönyvek vezetése tárgyában. In: MRT 29.1895/I: 452-529, minták és példák. (Nr. 71). 1895 június 29.

86.225./1895. B. M. sz. rendelet valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjéhez, az utóneveknek a születési anyakönyvekbe – a magyar mellett – idegen nyelven is bejegyezhetése tárgyában. In: MRT 29.1895/II: 1397, melléklet: Nem-magyar utónevek jegyzéke: 1398-1421 (Nr. 334). (1895. október 19)

5.774/1896. B. M. sz. határozat a sz-i kerület állami anyakönyvi felügyelőnek f. évi január hó 14-én kelt általános jelentésével kapcsolatban. In: AK 2.1896/20: 1. (1896 április 2)

103.292/1899. B. M. elvi jelentőségű határozat K. vármegye alispánjának f. évi június hó 13-án kelt 10.156 sz. a. k. jelentésére. In: Anyakönyvi Közlemények 5.1899/43: 1. (1899. október 29)

Nyomtatásban megjelent egyéb források

A magyar korona országaiban 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei. I. rész. Általános népleírás. Budapest 1893.

ÁBRÁNYI Kornél (1913): Húsz év története 1890-1910. In: ÁBRÁNYI Kornél et al.: Politikai Magyarország. II. kötet. Magyarország története Ferencz császár korától 1910-ig. Budapest, 387-466.

BÁNFFY, Dezső (1903): A magyar nemzetiségi politika. Budapest.

- (1903a): A magyar nemzetiségi politika és a magyar nevek. In: Uo., 47-54.
  - (1903b): A magyar nemzetiségi politika és az utónevek. In: Uo., 149-155.
- MÁRKUS Dezső (1895): A házassági jog és az anyakönyvi törvény kézikönyve. Az 1894. XXXI., XXXII. és XXXIII. törvénycikkek és az azokra vonatkozó összes rendeletek és utasítások. Budapest.
- Nem-magyar keresztnevek jegyzéke. A Vallás-és Közoktatásügyi Magyar Kir. Minisztérium megbízásából a megfelelő magyar elnevezésekkel egybeállította a Magyar Tud. Akadémia I. osztályától kiküldött bizottság. Budapest, 1893.

A téziszűzetben felhasznált és további fontos irodalom jegyzéke:

- ANDERSON, Benedict (1993): Die Erfindung der Nation. Zur Karriere eines folgenreichen Konzepts. Frankfurt/New York.
- BACK, Otto (2002): Übersetzbare Eigennamen. Eine synchrone Untersuchung von interlingualer Allonymie und Exonymie. Wien.
- BALÁZS, Géza (1997): Névpolitikai küzdőtér. In: In: GERGELY B., Piroska – HAJDÚ, Mihály eds.: A V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Miskolc 1995). Budapest-Miskolc, 484-491.
- BERECZ, Ágoston (2013): The politics of early language teaching. Hungarian in the primary schools of the late Dual Monarch. Budapest.
- BERING, Dietz (1987): Der Name als Stigma. Antisemitismus im deutschen Alltag 1812-1933. Stuttgart.
- BERTÉNYI Iván (2005): Bánffy Dezső és a nemzetiségi kérdés. Disszertáció <http://doktori.btk.elte.hu/hist/bertenyi/diss.pdf> (letöltve: 26.06.2010)
- BOCHMANN, Klaus (1993): Sprachpolitik in der Romania. Zur Geschichte sprachpolitischen Denkens und Handelns von der Französischen Revolution bis zur Gegenwart. Berlin/New York.
- (1993) A nyelvpolitika elmélete, módszerei és elemzése. In: SZÉPE, György – DERÉNYI, András (1999): Nyelv, hatalom, egyenlőség. Nyelvpolitikai írások. Budapest, 25-67.
- BOURDIEU, Pierre (1990): Was heißt Sprechen? Zur Ökonomie des sprachlichen Austausches. Wien.
- COOPER, Robert L. (1989): Language planning and social change. Cambridge.
- CSÁKY, Moritz (1963): Die ungarische Wegtaufenverordnung von 1890. Ein Beitrag zur Geschichte des Kulturkampfes in Ungarn. In: Mitteilungen des Österreichischen

- Staatsarchivs 16, 360-392.
- (1967): Der Kulturkampf in Ungarn. Kirchenpolitische Gesetzgebung 1894/1895. Wien.
  - (1985): Die Römisch-Katholische Kirche in Ungarn. In: WANDRUSZKA, Adam – URBANITSCH, Peter eds.: Die Habsburgermonarchie 1848-1918. Bd. 4. Die Konfessionen. Wien, 248-331.
- CSEERNICKÓ, István (2013): Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén, 1867-2010. Budapest.
- FARKAS, Tamás (2004): Név kultúránk helyzete és feladatai. In: BALÁZS, Géza ed.: A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője. Bd. 1. Budapest, 367-381.
- (2006): Keresztnévkönyvek – keresztnévtárak – keresztnévszótárak Magyarországon [Vornamenbücher, Vornamenlexika in Ungarn]. In: MÁRTONFI, Attila et al. eds.: 101 írás PUSZTAI Ferenc tiszteletére. Budapest, 246-252.
  - (2012): Szempontok a magyar névtani terminológia megítéléséhez. In: NÉ 34, 139-148.
- FARKAS, Tamás – KOZMA, István eds. (2009): A családnév változtatások története időkben, térben, társadalomban. Budapest.
- GEBHARDT, Bernadett (1998): Frauennamen in Nadasch/Mecseknádasd vom 18. bis zum 20. Jahrhundert. In: CANISIUS, Peter – RÖSSLER, Paul eds.: Studien zur Germanistik. 5. kötet. Pécs, 145-166.
- (2001): Tradition und Akkulturation in der Vornamengebung der katholischen Ungarndeutschen in Nadasch/Mecseknádasd. In: CANISIUS, Peter – GERNER, Zsuzsanna – GLAUNINGER, Manfred Michael eds.: Sprache - Kultur - Identität. Festschrift für Katharina Wild zum 60. Geburtstag. (Studien zur Germanistik). Pécs, 135-152.
- GOEBL, Hans (1997): Die altösterreichische Sprachenvielfalt und –politik als Modellfall von heute und morgen. In: RINALDI, Umberto et al. eds.: Lingua e politica. Sprache und Politik. Die Sprachpolitik der Donaumonarchie und ihre Aktualität. Wien, 103-121.
- GOGOLÁK, Ludwig (1980): Ungarns Nationalitätengesetze und das Problem des magyarischen National- und Zentralstaates. In WANDRUSZKA, Adam – URBANITSCH, Peter eds. (1980): Die Habsburgermonarchie 1848-1918. Bd. 3.1-2. Die Völker des Reiches. Wien, 1207-1303.
- HAJDÚ, Mihály (2002): Keresztnévadásunk normája. In: BALÁZS Géza et al. szerk.: Éltető anyanyelvünk. Mai nyelvművelésünk elmélete és gyakorlata. Írások GRÉTSY László 70. születésnapjára. Budapest, 211-214.
- (2003): Általános és magyar névtan. Személynevek. Budapest: Osiris.
- HASLINGER, Peter (2008): Sprachenpolitik, Sprachendynamik und imperiale Herrschaft in der Habsburgermonarchie 1740-1914. In: Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung 57, 81-

- HAUGEN, Einar (1987): Language planning. In: AMMON, Ulrich et al. szerk.: Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft. I. kötet. Berlin, 626-637.
- HERGER, Csabáné (2006): A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig. A magyar házassági köteléki jog és az európai modellek Budapest/Pécs.
- (2010): Polgári állam és egyházi autonómia a 19. században. Budapest.
- HOBBSAWM, Eric J. (1988): The Age of Empire 1875-1914. New York.
- HORNBERGER, Nancy H. (2006): Frameworks and Models in Language Policy and Planning. In: RICENTO, Thomas szerk.: An Introduction to Language Policy. Theory and Method. Malden, 24-41.
- HÖRSCH, Noline (1994): Republikanische Personennamen. Eine anthroponymische Studie zur Französischen Revolution. Tübingen.
- JERNUDD, Björn H. (1994): Personal names and human rights. In: PHILLIPSON, Robert – RANNUT, Mart – SKUTNABB-KANGAS, Tove eds.: Linguistic Human Rights. Overcoming Linguistic Discrimination. Berlin/New York, 121-134.
- KARÁDY, Viktor – KOZMA, István (2002): Név és nemzet. Családnév-változtatás, névpolitika és nemzetiségi erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a kommunizmusig. Budapest.
- KISS, Lajos (1992): Cuius regio, eius nomen? In: Magyar Tudomány 38/2, 129-135.
- KLEINÖDER, Rudolf (1996): Konfessionelle Namengebung in der Oberpfalz von der Reformation bis zur Gegenwart. Frankfurt am Main.
- LABRIE, Normand ([1996] 1999): Nyelvpolitika. In: SZÉPE, György – DERÉNYI, András szerk.: Nyelv, hatalom, egyenlőség. Nyelvpolitikai írások. Budapest, 15-25.
- MAITZ, Péter (2005): Sozialpsychologie des Sprachverhaltens. Der deutsch-ungarische Sprachkonflikt in der Habsburgermonarchie. Tübingen.
- MAY, Stephen (2001): Language and Minority Rights. Ethnicity, Nationalism and the Politics of Language. Harlow.
- (2006): Language Policy and Minority Rights. In: RICENTO, Thomas ed.: An Introduction to Language Policy. Theory and Method. Malden, 255-272.
- MEGYERI-PÁLFFI, Zoltán (2010): Az állami névszabályozás előzményei és kezdetei. In: Profectus in litteris 2, 237-244.
- (2011): Név és jog. A névviselés jogi szabályozásának komplex vizsgálata. Disszertáció.

http://jog.unideb.hu/documents/doktori_iskola/muhelyvita/mpz_2011_mhv.pdf

(letöltve: 01.04.2012)

- (2013): Név és jog. A névviselés jogi szabályozásának fejlődése Magyarországon. Budapest.
- PUTTKAMER, Joachim von (2003): Schulalltag und nationale Integration in Ungarn. Slowaken, Rumänen und Siebenbürger Sachsen in der Auseinandersetzung mit der ungarischen Staatsidee 1867-1914. München.
- RAÁTZ, Judit (2002): Női neveink az Új magyar utónévkönyvben. In: GRÉCZI-ZSOLDOS, Enikő – KOVÁCS, Mária szerk.: Köszöntő kötet B. GERGELY Piroska tiszteletére. Miskolc, 151-154.
- (2003) Gondolatok az idegen keresztnévek helyesírásáról és anyakönyvezéséről. In: FERCSIK Erzsébet szerk.: A nevekről. A névtan oktatása és kutatása az ELTE Tanárképző Főiskolai Kar Magyar Nyelvtudományi Tanszékén 1984-2003. Budapest, 269-78.
- (2005): Nemzetiségi utónévkönyvek. Magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek utónévkönyve. Magyarországi német utónevek jegyzéke. (Recenzió) NÉ 27, 322-328.
- RICENTO, Thomas ed. (2006): An Introduction to Language Policy. Theory and Method. Malden.
- RINDLER-SCHJERVE, Rosita (1997): Sprachpolitik aus der Sicht einer Sprachwissenschaftlerin. In: RINALDI, Umberto et al. szerk.: Lingua e politica. / Sprache und Politik. Die Sprachpolitik der Donaumonarchie und ihre Aktualität. Wien, 13-23.
- SALACZ, Gábor (1938): A magyar kultúrharca története 1890-1895. Bécs.
- (1974): Egyház és állam Magyarországon a dualizmus korában 1867-1918. München.
- SEEWANN, Gerhard (2012): Geschichte der Deutschen in Ungarn. 1. kötet Von den Anfängen bis 1860. Bd. 2 Von 1860 bis 2006. Marburg.
- SEIBICKE, Wilfried (2009): Die Personennamen im Deutschen. Eine Einführung. Berlin.
- SKUTNABB-KANGAS, Tove (1997): Nyelv, oktatás és a kisebbségek. Budapest.
- (2000): Linguistic genocide in education or worldwide diversity and human rights? Mahwah/New Jersey.
- SKUTNABB-KANGAS, Tove – PHILLIPSON, Robert (1994): Linguistic human rights – past and present. In: SKUTNABB-KANGAS, Tove et al. eds.: Linguistic Human Rights. Overcoming Linguistic Discrimination. Berlin/New York, 71-110.
- SZILÁGYI-KÓSA, Anikó (2008): Régi-új kérdések a kisebbségi névadás és névhasználat kutatásában (A magyarországi „svábok” személynévkutatásának kérdéseiről). In: BÖLCSKEI Andrea – N. CSÁSZI Ildikó szerk.: Név és valóság. A VI. Magyar

- Névtudományi Konferencia előadásai. Budapest, 489–494.
- (2010): Ungarndeutsche Personennamen im Plattenseeoberland. Eine anthroponomastische Langzeitstudie in Deutschbarnag/Barnag und Werstuhl/Vöröstó. Budapest.
- VÖRÖS, Ferenc (1999): Anyakönyvi adatok a csehszlovákiai és szlovákiai magyarság jogfosztottságához 1918-tól napjainkig. In: NÉ 21, 204-212.
- (2001): A hatalomváltások következményei a Felvidéken a XX. századi névadásban. In PAPP, György szerk.: Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének Évkönyve. Különszám: A XI. Élőnyelvi Konferencia Előadásai, 47-57.
  - (2003): Adalékok a magyar nevek *ovázásához*. In HAJDÚ, Mihály et al. szerk., 628-633.
  - (2004): Névpolitika a Felvidéken. In: BALÁZS, Géza szerk.: A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője. 1. kötet. Budapest, 367-381.
  - (2006): A szlovák-magyar metanyelvi névpárok jelentése és pragmatikája. In: KOVÁCS, László – TÓTH, József szerk.: Határsávok 2003-2004. Szombathely, 279-292.
  - (2007): Névfordítás és névváltoztatás kényelvű környezetben. In: HOFFMANN István – JUHÁSZ Dezső szerk.: Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói. III. Debrecen/Budapest, 185-199.
  - (2008): Keresztény névkincs – Martyrologium Romanum. In: Mózer Ibolya: Gondolatok a Biblia körül (Partes populorum minores alienigenae 11). Szombathely, 120-143.
  - (2010): Name change, name alteration, name restoration and minority name usage. Szombathely.
  - (2011): Nyelvek és kultúrák vonzásában. I. Személynevek a magyar nyelvterület északi pereméről. Pozsony.
  - (2012): Személynévhasználat és impériumváltások a 20. századi Kárpátalján. In: Nyr 136, 78-88.
- ZEYRINGER, Walter (2002): Entwicklung des österreichischen Namensrechts. In: KREMER, Dieter szerk.: Onomastik. Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung, Trier, 12.-17. April 1993. Bd. 6. Tübingen, 421-430.